

ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПРИРОДНИЧОЇ НАУКИ ГАЛИЧИНИ

ВІЛІБАЛЬД БЕССЕР (7.VII. 1784 — 23.X. 1842)

Вілібальд Свіберт Жозеф Готліб фон Бессер (Wilibald Swibert Josef Gottlieb von Besser) народився в м. Інсбрук (Швейцарія), більшу частину свого життя провів в Україні й помер у м. Кременець Тернопільської області.

Відомий як видатний український ботанік, систематик рослин, флорист. Закінчив 1807 року університет у Кракові, після чого до 1834 року працював професором зоології й ботаніки Волинської (м. Кременець) Гімназії (від 1818 року — ліцей). У період 1809—1831 рр. — директор ботанічного саду Кременецького ліцею. Багато зробив для розширення колекцій ботанічного саду, збільшивши в 1823 році загальну кількість видів до 12 тисяч. У період 1834—1838 рр. — професор Київського університету. Від 1835 р. — член-кореспондент Петербурзької Академії Наук.

Кременецький період діяльності відзначався високим рівнем наукової активності вченого.

Визначальне значення для розвитку флорології в Галичині мала його перша двотомна праця про флору регіону (*Primitiae Florae Galiciae Austriae utriusque*, 1809), в якій наведено описи 1215 видів судинних рослин, розміщених за системою К. Лінея. Видана у Відню майже одночасно з його ж роботою „*Spis roślin na Wołyniu, Podolu, Ukrainie i Bessarabii zebranych*” вона була, фактично, творчим розвитком, уже на фундаментальній науковій основі, початкових ботанічних праць, що стосувалися рослинного світу Східної Галичини, а саме робіт Krzysztofa Kluka (1805) та Stanisława Bonifacyja Jundzitta (1791, 1804, 1811, 1818, 1819). Праці останнього мали скоріше прикладний характер, або були підручниками ботаніки. Власне в працях В. Бессера ми уперше спостерігаємо науковий флорологічний підхід до опису рослинного покриву, елементи історизму в оцінках його розвитку, науковий підхід, у відповідності з методологією того часу, до розв'язання таксономічних питань. Саме з них можна починати відлік часу розвитку наукової флорології в регіоні. У цих роботах був узагальнений великий фактологічний матеріал, зібраний як самим В. Бессером спільно зі своїм помічником та учнем Андржівським упродовж багаторічних подорожей теренами регіону, так і переданий йому д-ром Фридлендером, колишнім інспектором медицини у м. Кам'янець-Подільський, а також, приватними колекторами п.п. Борейком, Ратомським, Мяховичем, Грабовським. Усі ці матеріали були основою наступної фундаментальної флорографічної роботи В. Бессера про флору значної частини Південно-Західної Росії (*Enumeratio plantarum hucusque in Volhynia, Podolia, Gub. Kiioviensi, Bessarabia cisthyraica et circa Odessam collectarum, simul cum observationibus in Primitias Florae Galiciae Austriae*, 1822). Ця основна праця В. Бессера стала, фактично, базою для наступних флорологічних досліджень інших авторів, зокрема праць А. Завадського (*Zawadski*, 1835, 1836). У ній автор наводить 1632 види судинних рослин, серед них значна кількість

уперше описаних у результаті критичного перегляду Подільської флори. Певним недоліком флорологічних праць В. Бессера є відсутність достатньо точної хорологічної характеристики таксонів, конкретні місцезнаходження вказані лише для деяких рідкісних таксонів, або при новоописах таксонів. Це значно обмежує можливості використання робіт ученого з метою ретроспективної природоохоронної оцінки флори Волино-Поділля.

Завдяки флорологічним дослідженням В. Бессера як систематика, наука збагатилася багатьма новими видами. Оскільки автор стояв на позиціях, які в наш час можуть бути охарактеризовані як монотипічні, але не враховував достатньою мірою географічну структуру виду, що загалом було характерним для його часу. Частина видів, ним описаних, не визнається сучасними систематиками. Ученим описано понад 70 нових для науки видів, понад 60 таксонам ним змінено таксономічний ранг. Нижчі подаємо перелік таксонів видового рангу флори України, що вперше описані В. Бессером, або описані наступними авторами за його матеріалами, а також інших номенклатурних і таксономічних змін, що були ним зроблені. Зірочкою позначені таксони, які нині синонімізуються з іншими, або статус яких змінено.

**Achillea salicifolia* Bess., *Allium savranicum* Bess., **A. volhynicum* (Boss.) *Anchusa procera* Bess., **Anthriscus sativum* Bess., **Arabis gerardii* (Bess.) Koch, **Artemisia boschniakiana* (Bess.) DC, *A. hololeuca* Bieb. ex Bess., *A. tschernieviana* Bess., **Asperula hurnifusa* (Bieb.) Bess., **A. tyraica* Bess., **Aster amelloides* Bess., *Caragana mollis* (Bieb.) Bess., *Carlina onopordifolia* Bess., ex Szafer, Kulcz. et Pawn., *Centaurea slereophylla* Bess., *Ceratocephala testiculata* (Crantz) Bess., **Cirsium urachnoideum* (Bieb.) Bess., *C. setosum* (Willd.) Bess., *C. ucrainicum* Bess., *Corispermum hybridum* Bess., ex Andrz., *Crepis lodomeriensis* Hess., **Cytisus biflorus* Bess., *Dianthus pseudobarbatus* Bess., ex Ledeb., *Erigeron podolicus* Bess., *Erophila verna* (L.) Bess., **Ferula sylvatica* Hess., *Ferulago sylvatica* (Bess.) Reichenb., *Galeopsis pubescens* Bess., *Ilwracium carpaticum* Bess., **H. collinum* Bess., *Linaria biebersteinii* Bess., *Lotus ambiguus* Bess., ex Spreng., *Medicago procumbens* Bess., **Myosotis montana* Bess., *M. ne.morosa* Bess., *Ostericum palustre* (Bess.) Boss., *Papaver albiflorum* (Bess.) Pacz., *Paronychia cephalotes* (Bieb.) Hess., *Pedicularis exaltata* Bess., *Peucedanum podolicum* (Bess.) Eichw., *Poa versicolor* Bess., *Polygala decipiens* Bess., *P. wolfgangiana* Bess., ex Ledeb., **Polygonum neglectum* Bess., *Ptarmica salicifolia* (Bess.) Serg., **Pulmonaria azurea* Bess., *Rorippa amphibia* (L.) Bess., *R. austriaca* (Crantz) Bess., *R. palustris* (L.) Bess., *R. sylvestris* (L.) Bess., *Rosa caryophyllacea* Bess., *R. czackiana* Bess., *R. gorenkensis* Bess., *R. jundzilii* Bess., *R. klukii* Bess., *R. livescens* Bess., *R. nitidula* Bess., *R. imcinella* Bess., *Salvia cremenecensis* Bess., *Scutellaria verna* Bess., *Scseli campestre* Bess., *S. pallasii* Bess., *S. peucedanifolium* Bess., **Silaus pratensis* (Crantz) Bess., *Spiraea pikoviensis* Bess., **Tragopogon livescens* Bess., **Valeriana polygama* Bess., ex DC, *Viola alba* Bess., *V. collina* Bess., *V. uliginosa* Bess.

Крім того, важливе значення мали його праці (понад 10 публікацій) стосовно систематики роду *Artemisia* L. Він, зокрема, уперше запропонував поділ цього роду, прийнятий нині багатьма систематиками, на секції *Absynthia*, *Abrotani*,

Seriphidia й *Dracunculi*. Зібрав значний гербарій, який нині зберігається як іменна колекція в складі Національного гербарію інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (KW, м. Київ).

В Бессеру належать також і перші геологічно-палеонтологічні дослідження, яким властива ґрунтова обізнаність автора з предметом дослідження. Зібрані ним у цій галузі спостереження під час трьох подорожей по-перше до Гримайлова, а потім до Заліщик на Тернопільщині й, пізніше через Умань і Богопіль до Одеси з поверненням через Балту на Тарноруду в тодішній Подільській губернії були опубліковані в *Pamiętniku farmaceutycznym Wileńskim*" у 1820 році. Пізніше, за цими матеріалами він опублікував ґрунтовний нарис фізичної географії регіону в Записках Московського товариства дослідників природи („Apercu de la geographie phisique de Volhynie et de la Podolio"), а потім, цю саму роботу видав польською мовою у Вільно 1828 року („Rzut oka na geografią fizyczną Wołynia i Podola").

Крім флорологічних і фізикогеографічних досліджень, діяльність В Бессера мала значення й для збагачення польської ботанічної іншопк латури й термінології. Підтвердженням того є видана у Вільно 1828 року рецензія, спрямована на розширення й збагачення словника рослин К.Клюка.

Память про В. Бессера увічнена систематиками в назвах рослин. На його честь названо декілька видів: *Aconitum besseranum* Andrz., *Symphytum besseri* Zaverucha, *Herniaria besseri* Fisch. ex Hornem, *Arum besseranum* Schott. та ін.

Олександр КАГАЛО